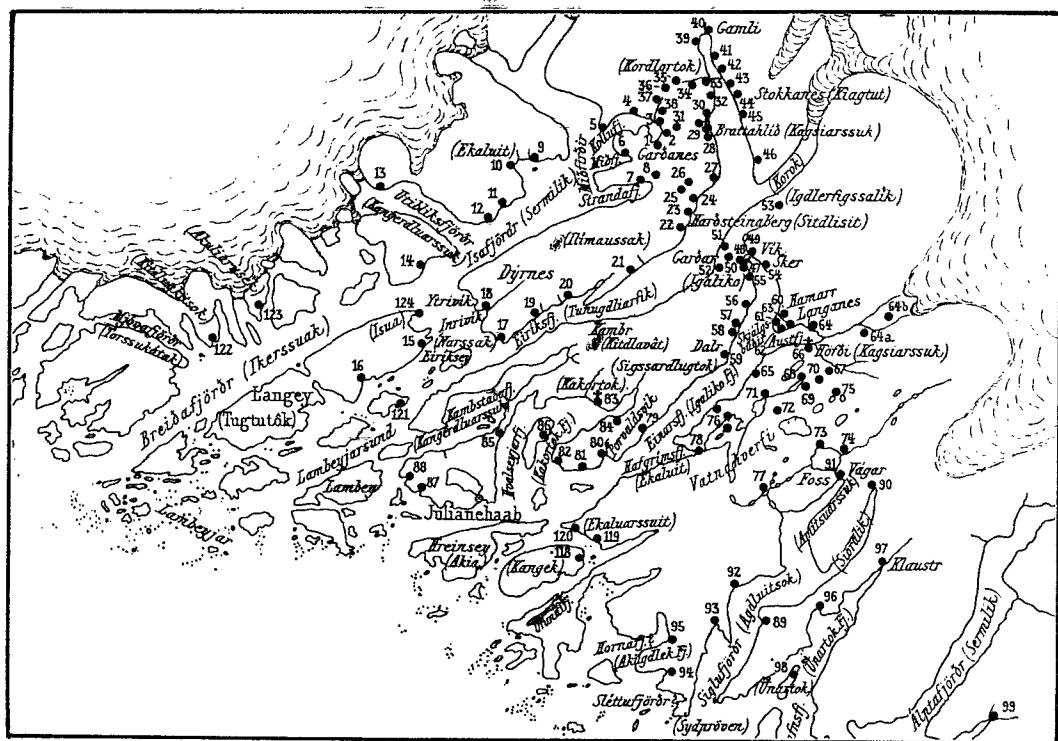

ØDEMARKEN, SOM FIK LIV

Af driftsleder *K. N. Christensen*, Narssaq

For 30 år siden var den dybe Tunugdliarfikfjord i Julianehåb distrikt ubeboet. Fra udstedet Narssaq og på den ca. 50 km lange strækning til fjordens indre fandtes ingen bolig for mennesker. Om vinteren frøs størstedelen af denne strækning til, og stilheden bredte sig over egnen, kun nu og da afbrudt af dumpe drøn fra isfjelde, som rev sig løs fra bræen i sidefjorden Qoroq. Enkelte rævejægere færdedes derinde for at tilse deres fælder, men ellers var det eneste synlige liv de svævende, majestætiske havørne, som i stort tal holdt til i den på ryper og harer rige egn. Fjordisen lå ofte fast i flere måneder, indtil forårssolen og smeltevandet fra de store elve sled den op og drev den bort. Det gølge vinterøde blev nu på få uger afløst af en frodighed, som der kun få steder i Grønland fandtes mage til. Fjordens sydside fra Narssaq og til den smalle landtange ved Itivdleq, hvor man over land kunne nå bopladsen Igaliko på en halv times tid, var dog også om sommeren ret gold og vegetationsløs. De vældige formationer af hensmuldrende syenitforekomster dannede ingen god grobund for planter. Kun hist og her havde buskvegetation bidt sig fast og bundet de glidende grusmasser på fjeldsiden mod fjorden.

Men nordsiden af fjorden frembød et ganske andet syn. Fra Narssaq til forbjerget Nunasarnaq, ca. 15 km inde i fjorden, domineredes landskabet af de voldsomme massiver af det ca. 700 meter høje Qaqorssuaq-fjeld, hvis stejlt opstigende, men dog tilgængelige side mod fjorden var frodig grøn, kun hist og her med formationer af grå, smuldrende og vegetationsløs syenit. Det høje forbjerg Nunasarnaq, der står som et vartegn for fjorden, er om sommeren grøn som et norsk fjeld, bevokset med krat, græs, urter og revlinglyng på de terrasseformede afsatser. Mellem forbjerget og fastlandet nordfor ligger den smilende lille fjord, Ilua, hvor en kort elv fører vandet fra en stor sø til fjorden og skaber et laksenes eldorado. Omkring søen breder sig smukke, grønne, vegetationsrige landskaber, rummende en idyl og fred som få andre steder. Landet fra Nunasarnaq og indefter bliver lavere og frodigere. Lagdelte fjeldformationer danner smukke plateauer, bevoksede med frodig vegetation. Indover mod nordøst ses et bølgeende landskab, hvor de grå klippemasser ganske skjules af den frodige vegetation. Ud mod fjorden træder den røde sandsten flere steder frem i lagdelte aflejringer, og

*I middelalderen lå talrige
nordbogårde og -kirker strøet ud over landet, der nu igen er ved at blive taget i besiddelse af grønlandske nybyggere*

skaber med sin varme, røde farve en egen fremmed kolorit. Ved Nugarsuk, lidt længere inde, drejer fjorden mod nordøst, og landskabet skifter igen ganske karakter, idet de lave fjelde her er græsbevoksede næsten lige til toppen, et syn som ikke ses andet sted i Sydgrønland. På fjordens vestside, ved en bred bugt, ligger nordbotidens berømte Brattahlid, Erik den Rødes boplads. Hvor fjorden ender, ca. 6 km inden for Brattahlid, findes en bred, vandrig smeltevandseelv, hvor der en del af sommeren findes en rigdom af laks (fjeldørred). Flere mindre lakseelve falder ud i fjordens indre del. Østsiden af den indre fjorddel består af højt fjeldland, der i dalstrøgene og på fjeldfoden mod fjorden mange steder er bevokset med kraftig birkekrat, som flere steder næsten har karakter af birkeskov med flere meter høje birketræer. 10 til 20 km bag disse fjelde kommer indlandsisens uhyre flade.

Således henlå for 30 år siden dette land, om vinteren en sneens og isens øde verden, og om sommeren en frodig idyl, et ferieland for rypejægere og laksefiskere. Befolkningen fra Narssaq og Igaliko, ja selv fra Julianehåb, rejste om sommeren herind for at fange og salte laks og for at samle brænde til vinterbrug. De få kvægholdere, som fandtes de nævnte steder, forsynede sig herinde med hø til deres geder og køer. Tunge birkestam-

Foto: Chr. Vibe

*Landet mellem Skoufjord (Tunugdliarfik) og Bredefjord (Sermilik).
I baggrunden tilhøre små isbjerge, der er strandede i en af Bredefjords forgreninger.*

mer blev tidlig på sommeren omhuggede og lagt til tørring for senere at blive transporteret hjem i konebåd eller fladbundet pram under munter sang og latter.

Men hele egnen bar spor efter tidligere bebyggelse. Ruiner af talrige gårde fra nordbotiden fandtes ved kysten i hele fjorden. Også oppe i landet i lune fjelddale fandtes ruiner i stort tal. Ruiner af ikke mindre end 4 kirker er påvist på dette område. Med Brattahlid som centrum fandtes her nordbotidens betydeligste bygd. Fra denne bygd beretter sagaerne om såvel overdådige fester for venner og frænder fra Island som om voldsomme blodhævnsejder. Klimaet synes at have været mildere end nu, og de frodige fjeldvidder gav god græsning for nordboernes husdyr, og havet gav fisk og søpattedyr. I 500 år levede disse slægter her med deres blomstringstid mellem år 1000 og år 1300, hvorefter det gik tilbage for dem. Langsomt indhentedes de af udslettelsen, indtil egnen omkring år 1500 atter henlå som ødemark, hvor fjeldets og fjordens dyr og fisk førte deres egen sejge kamp for tilværelsen, forfulgte og forfølgende. For eskimoerne, som antagelig allerede er indvandrede, før nordboerne uddøde, havde disse egne ingen særlig interesse. Eskimoernes erhverv var knyttet til yderkysten og til havet med de trækkende sæler, og fjordegnene havde kun lidt interesse i højsommertiden, når laksen

vandrede op i elvene, eller lidt om vinteren, hvor enkelte jægere efterstræbte polar-rævene. Dog har i hvert fald en enkelt overvintring været forsøgt. Ved Brattahlid, som nu hedder Kagsiarssuk, findes oveni ruinerne af et nordbohus de sammenstyrtede rester af et meget lille jordhus, hvori den dag i dag kan ses skeletter af flere mennesker, som ifølge overleveringen skal være døde af sult en gang for længe siden under en overvintring.

I 400 år henlå egnen atter som ødemark. Europæerne havde forlængst igen holdt deres indtog i Grønland, denne gang som handelsmænd, missionærer og administratører. Men deres virksomhed var knyttet til de eskimoiske samfund ved kysten, til sælfangst, hvalfangst og lidt fiskeri. Tunugdliarfiks indre egne henlå i stille ro, mens ruinerne af nordbobygden mere og mere sank sammen og blev eet med omgivelserne. Kun lejlighedsvis besøgte egnen af rejsende, som altid blev betaget af naturens skønhed og blide ro derinde.

I begyndelsen af 1900-tallet skete der en uheldig ændring i det ellers så regelbundne grønlandske erhvervsliv. Som følge af rovdrift og måske også som følge af klimaændringer formindskedes antallet af trækkende sæler ved Sydgrønland, og hermed udtørredes langsomt den vigtigste kilde til befolkningens forsyning med kød, klæder, konebåds- og kajakskind m.m. Det blev tvingende nødvendigt at finde nye erhvervsmuligheder. Fiskeriet indebar de største muligheder, idet hellefisk og torsk fandtes i stadig stigende mængder, og dette erhverv kom da også så småt i gang, men fisken kunne ikke erstatte sælens kød i den daglige husholdning. Man begyndte derfor også så småt at genoptage nordboernes gamle erhverv: fåreavl. Der blev oprettet en forsøgsstation ved Julianehåb, og der blev antaget unge grønlændere til oplæring i fåreavl. Og nu samledes interessen selvsagt om Erik den Rødes land i Tunugdliarfik og de muligheder, som måtte være tilstede der. Men hvem kunne og turde bosætte sig derinde i ødet, milevidt fra nærmeste naboer og afspærret af is om vinteren? Og angsten for ødemarkens mystik og for overnaturlige væseners magt sad dybt i sindet hos de fleste.

Det blev en ung grønlandsk tømrer af dansk afstamning, Otto Frederiksen og hans dygtige kone, Elisabeth, kaldet Tibarak, som først af alle vovede at flytte derind og forsøge at leve af fåreavl alene. Otto havde i en halv snes år været fastansat tømrer, først ved kolonien Julianehåb, senere ved den nyoprettede forsøgsstation, hvor han også deltog i pasning af fårene. Han fik en dyb interesse for det nye erhverv og søgte om lån til at etablere sig for som selvstændig fåreholder. Adskillige fangere og fastansatte havde allerede på dette tidspunkt anskaffet sig nogle får, men kun for at drive fåreavl som bierhverv. Ingen havde endnu vovet at bygge fremtiden på dette erhverv alene. Otto fik bevilget 3000 kroner til opførelse af et lille beboelseshus og en lille stald, og han fik bevilget lån af 140 moderfår, som senere skulle tilbagebetales in natura.

Som fremtidig boplads valgtes selve Brattahlid, nu kaldet Kagsiarssuk, og i for-

Foto: K. N. Christensen

Kagsiarssuk's grundleggere

Otto og Elisabeth Frederiksen, der i 1952 blev dekoreret af kongen som anerkendelse for deres banebrydende pionergerning ved Kagsiarssuk.

sommeren 1924 rejste Otto og Elisabeth med deres 3 småbørn derind og boede i telt, mens de fik opført beboelseshus og stald, som blev nogenlunde færdig inden efteråret. Stalden var lille og bygget af jord, men der var ikke råd til mere. Et ældre ægtepar fra Igaliko flyttede samtidig derind for at være til hjælp og selskab den første vanskelige tid. Det kneb med at få bjerget hø nok til fårene inden efteråret samtidig med, at byggeriet blev passet, og forrådet af hø blev ret beskedent. Det var med ængstelse, det lille samfund så vinteren imøde, ukendt som de var med at leve under så isolerede forhold, og den første vinter var præget af utryghed. Så længe isen endnu ikke bandt fjordens vand, tog Otto nu og da til Narssaq eller Julianehåb i sin kajak for at hente nødvendig supplement til deres forsyninger, og de andre var da alene i den øde natur og fulde af ængstelse for, at der skulle tilstøde Otto noget undervejs. Da fjordisen kunne bære, blev det muligt at gå til Igaliko, en spadseretur på ca. 6 timer, og nu og da kom der

Mellem Narssaq og Kagsiarssuk har Adolf Lund og frue skabt et moderne nybyggerhjem, der er godt på vej til at blive mønsterbrug. Adolf er søn af digterpræsten Henrik Lund.

Foto: Chr. Vibe

folk fra Igaliko på besøg til stor opmuntring for nybyggerne. Men ofte brød isen op under de voldsomme føhnstorme, som særlig denne egn er hjemsøgt af. Og ofte for nordenstormen tudende ned langs kysten og hvirvlede sneen op i en heksedans, som delvis begravede hus og stald i meterhøje snedriver. Noget af det værste var måske angsten for sygdom eller ulykkestilfælde, afskåret som man var fra lægehjælp og sygehus. Mørket og ødet kunne om natterne næsten synes befolket af fjendtlige magter, som det lille samfund var værgeløs overfor. Ængstelsen for, at fårene ikke skulle komme godt igennem vinteren, gav også tilværelsen et islæt af utryghed. Den lille familie var jo på en måde for bymennesker at regne, og var vant til at leve i et større samfund, hvor relativ tryghed og sikkerhed var tilstede, og hvor der var både lægehjælp og sygehus til rådighed.

Men både mennesker og dyr kom godt igennem den første vinter, og næste sommer flyttede yderligere en ung vordende fåreholder til stedet og byggede hus, og i de nærmest følgende år flyttede flere og flere til Kagsiarssuk, og det lille samfund voksede hurtigt. Forholdene var gode. På nordboernes gamle hjemmemarker voksede højt græs, som kunne bjerges til hø for fårene, og de grønne fjeldes rige vegetation skabte udmærkede betingelser for sommergræsningen. For Otto og Elisabeth gik alt vel. Både

Foto: Chr. Vibe

Lige over for Kagsiarssuk, hvis fjelde ses i baggrunden, ligger den store dansk-amerikanske flyveplads Narsarssuaq, hvis amerikanske besætning her inspiceres af kong Frederik IX.

det kontante byggelån og de 140 får blev betalt tilbage på 4-5 år. Såvel deres som de øvriges fåreflokke blev supplerede med islandske heste, malkekøer og høns, og Grønlands første egentlige bondesamfund i nyere tid vikled sig ud af svøbet. Ottos og Elisabeths børneflokk voksede til 2 døtre og 4 sønner, som alle blev ved stedet, der for dem var barndomshjemmet. Sønnerne hjalp til i bedriften og fik avlsfår som løn. Når de var gamle nok og deres private fåreflok tilstrækkelig stor, hjalp Otto dem med penge til det første hus. Og døtrene, som blev gift med unge fåreholdere, fik en lille flok får som medgift. Nu har Otto og Elisabeth over 30 børnebørn, og med alle tilflytterne og deres familier er der ved stedet ca. 135 mennesker i dag. Og alle lever hovedsagelig af fåreavl. Otto og Elisabeth sidder stadig raske og rørige på deres grønlandske bondegård og er æret af alle. I 1952 modtog Otto Frederiksen ridderkorset som en anerkendelse for den pionergerning, han har udført, en ære han deler med sin dygtige hustru.

Fårene blev Kagsiarssuks rigdom. I 1953 leverede stedet over 3700 slagtelam til det nye slagteri i Narssaq, men desuden har de jo kød nok til eget forbrug året rundt. Køerne og hønsene forsyner stedet med mælk og æg, og i haverne dyrkes kartofler og andre grøntsager i betydelig mængde. Fra fjeldet kan stadig hentes ryper og

harer til at skaffe afveksling i den daglige kost, og elvene og fjorden yder fisk som før. Men også på anden måde fik den før så øde fjord nyt liv i vore dage. Den 2. verdenskrig medførte bl.a. nødvendigheden af at bygge amerikanske militærbaser på Grønland af hensyn til Atlanterhavets forsvar. En af de største baser blev bygget lige over for Kagsiarssuk på fjordens østlige side. Her fandtes et bølgende morænelandskab på tusinder af hektar, og med imponerende hast ryddede den amerikanske teknik plads for landings- og startbaner, huse, barakker, hospital, havneanlæg m.m. Millioner af dollars blev anvendt på denne plads, hvor en ensom nordbogård, Stokkenæs, i middelalderen udgjorde den eneste bebyggelse, og hvor ingen senere har bosat sig. Flyvemaskinernes motorstøj har nu brudt stilheden i den smukke fjord. Den majestætiske havørn ses nu sjælden. Den er afløst af skymasters, catalinaer og jetjagere, hvis støj virker som et slag i ansigtet på den, der har kendt stedet før krigen. Tekniken sejrede over ødemarken, men basen er en enklave for sig, uden sammenhæng eller forbindelse med bondesamfundet på den modsatte side af fjorden, hvis is nu om vinteren brydes af tungtlastede fragtskibe med forsyninger til basen. Men står man ved basen og ser over på bebyggelsen ved Kagsiarssuk, er det ejendommeligt at tænke på, at på denne plads, nordboernes Brattahlid, levede Erik den Røde og hans søn, Leif Eriksson eller Leif den Lykkelige, som blev Amerikas første opdager. Hans statue står i Reykjavik, men også ved Kagsiarssuk burde der rejses ham et synligt minde.

Tunugdliarfikfjordens dybe vand skulle i den nyeste tid vise sig at indeholde værdier, man ikke før havde regnet med. I 1946 fandt man gode forekomster af dybvandsrejer samt brugbar trawlbund i farvandet ved Nunasarnaq. Nu fisker en lille kutterflåde sommer og vinter på dette område og bringer deres fangst af dybrøde rejer til den nye konserverfabrik i Narssaq, hvorfra fangsten atter, henkogt i dåser forsynet med smukke etiketter, finder vej til butikker i Danmark og andre lande.

Skibe og både besejler nu året rundt den før så stille fjord. Et af disse skibe med en kostbar kryolitlast mødte en mørk nat under krigen sin skæbne på et skær ved Nunasarnaq. Vraget står stadig på skæret, og skattejægere har haft opmærksomheden henvendt på den kostbare last, som det dog ikke synes muligt at bjerge. Men man håber derimod i stigende grad at kunne udnytte de værdier, som findes på det vegetationsrige land og i de dybe fjorde. Hvor Tunugdliarfik og Bredefjord mødes, ligger nu byen Narssaq, tidligere et beskedent udsted, nu en moderne grønlandsk by med ca. 700 indbyggere og stadig voksende. Eksistensmulighederne er betydelig bedre her end de fleste andre steder i Grønland, takket være den basis, der er i landets og de nærmeste fjordes produktion, som gennem den nye fabrik oparbejdes og forædles til eksportvarer, der bringer penge til landet. I en tid, hvor man med bekymring gransker den grønlandske befolknings levemuligheder i fremtiden, er disse egne muligheder et glædeligt lyspunkt.